

A. ŠLIOGERIS

V. SOLOVJOVO FILOSOFINIS IDEALIOS VISUOMENĖS MODELIS (Visuotinybės koncepcijos susiformavimas)

V. Solovjovo pasaulėžiūros formavimasis siejasi su dideliais Rusijos visuomeninio gyvenimo poslinkiais praeito šimtmečio antrojoje pusėje. Svarbiausias to laikotarpio įvykis — baudžiavos panaikinimas — atvėrė kelią sparčiam kapitalizmo vystymuisi.

Patriarchaliniai baudžiaviniai santykiai irsta labai lėtai. Dar ilgą laiką dominuoja dvarininkinė žemėvalda, tiesa, šiek tiek atnaujintų formų, bet valstiečiai faktiškai lieka priklausomi nuo dvarininkų. Valstiečių bendruomenės politiniu aktu taip pat nebuvo galima panaikinti, ir jos irimo procesas užsitęsia beveik iki 1917 metų revoliucijos. Taigi ir po 1863 metų reformos Rusijos socialinėje struktūroje išlieka nemaža feodalizmo elementų, o politiniame gyvenime — sunki carinio despotizmo ir oficialiosios bažnyčios priespauda. Septintajame—aštuntajame dešimtmetyje carizmas visas jėgas meta prieš rusų liaudies revoliucinę kovą. Reakcija puola visais frontais. Stiprėja policijos savivalė, cenzūra, uždarinėjamos studentų bei moksleivių organizacijos, nuolat posėdžiauja teismai, skelbiami nuosprendžiai ir t. t. Inteligentija lyg ir atšąla nuo materialistinių idėjų, kurios viešpatavo septintajame dešimtmetyje. Atsiranda įvairių idealistinės krypties mokyklų.

Antras svarbus Rusijos poreforminio gyvenimo faktas — išsivaduojamojo judėjimo stiprėjimas. Po baudžiavos panaikinimo į visuomeninio gyvenimo areną išėjus vadinamiesiems „raznočincams“, išsivaduojama šis judėjimas išauga kiekybiškai ir kokybiškai. Nepakankamas kapitalistinių visuomeninių bendravimo formų išsivystymas, proletariato armijos gausumas apsprendė tai, kad išsivaduojamojo judėjimo socialinė bazė ilgą laiką buvo valstietija. Septintojo—aštuntojo dešimtmečio revoliucinės demokratijos, toliau puoselėjusios V. Belinskio, N. Černyševskio, A. Gerceno tradicijas, išraiška yra narodnikystė. Tuo metu narodnikystė tampa svarbiausia išsivaduojamojo judėjimo jėga.

Tačiau jau aštuntajame dešimtmetyje Rusijos išsivaduojamasis judėjimas iš narodnikystės vagos išsilieja į klasių kovą. Rusijoje susikuria pirmosios marksistinės organizacijos. Marksizmo idėjos vis plačiau sklinda inteligentijos ir proletariato tarpe.

Nagrinėjant V. Solovjovo pasaulėžiūros formavimąsi, negalima ignoruoti šių svarbių procesų, vykusių tuometinės Rusijos visuomeniniame gyvenime. Išsivaduojamojo judėjimo nuotaikos skverbėsi į plačiausius rusų inteligentijos sluoksnius, kėlė vienių entuziazmą ir susižavėjimą, kitų pasipiktinimą ir baimę. Tačiau ir revoliuciniai demokratai, ir liberalai, ir radikalai, ir konservatoriai jautė, jog Rusijoje radikalus visuomeninių santykių pertvarkymas neišvengiamas. Taigi diskutuotinos buvo priemonės ir tikslai, bet pats permainų būtinumas nekėlė abejonių. Kur toliau eis Rusija, kokios jos ateities perspektyvos, kokie visuomeniniai idealai? Šie klausimai kamavo mąstančius to meto Rusijos žmones. Ir kiekviena stovykla, kiekviena inteligentijos partija mėgino duoti savo atsakymą.

Kiek išsivaduojamasis judėjimas buvo nukreiptas prieš patvaldinę despotiją, politinę ir socialinę priespaudą, kiek išsivaduojamoji kova buvo kova dėl demokratinio visuomeninio gyvenimo principų, dėl žodžio, spaudos, susirinkimų laisvės, tai yra kiek išsivaduojamasis judėjimas buvo buržuazinis-demokratinis, tiek jis buvo priimtinas liberalinės inteligentijos sluoksniams. Tačiau liberalai baiminosi revoliucinių kovos metodų, bijojo kylančio Rusijos proletariato, kuris rengėsi perimti geriausias revoliucines Europos darbininkų kovos tradicijas. Todėl liberalai, prisimindami kruvinas Europos revoliucinės audros pamokas ir manydami, kad Rusija poreforminiais metais vis ryžtingiau suka revoliucinio visuomenės gyvenimo pertvarkymo kryptimi, į narodnikų judėjimą žiūrėjo itin nepatikliai.

Dviprasmišką liberalinės inteligentijos poziciją carinio režimo ir išsivaduojamojo judėjimo atžvilgiu puikiai reprezentuoja V. Solovjovas (1852—1900). Kaip ir daugelis to meto Rusijos inteligentų, jis turėjo apsispręsti ir pasirinkti vieną ar kitą tolesnio Rusijos socialinio vystymosi modelį. Ankstyvojoje jaunystėje V. Solovjovą ypač veikė „šešias-dešimtininkų“ idėjos. Jaunasis mąstytojas intensyviai skaitė D. Pisarevo *Jarbus*, studijavo Europos socializmo teoretikų veikalus. L. Lopatinas rašo: „Jo visuomeniniai idealai tuo metu turėjo griežtai socialistinį ar net komunistinį atspalvį. Jis įdėmiai studijavo įžymiųjų socializmo teoretikų veikalus ir buvo giliai įsitikinęs, kad socialistinis judėjimas turi atgaivinti žmoniją ir iš esmės atnaujinti istoriją“¹.

¹ Л. Лопатин, *Философское мирозерцание В. С. Соловьёва*. — «Вопросы философии и психологии», Кн.: 1(56), 1901, стр. 49.

Tačiau socializmo idėjų įtaką jaunajam V. Solovjovui reikia vertinti atsargiai. Jis niekad nebuvo sąmoningas ir nuoseklus socialistas ir jo jaunystės žavėjimasis socializmu paaiškinamas tuo jaunatvišku entuziazmu ir aistra, su kuria septintojo dešimtmečio pažangusis Rusijos jaunimas kovojo prieš estetizmą ir įvairiausias teorinio idealizmo atmainas. Bet tas aistringas „šešiasdešimtinių“ materializmas labiau buvo jaunatviško tikėjimo dogma, o ne mokslinė pasaulėžiūra. Šio Rusijos jaunimo socializmas priminė utopiją. Ir V. Solovjovo socializmas buvo graži humaniškai nusiteikusio jaunuolio svajonė apie idealią ateities visuomenę, bet su revoliucinio visuomenės pertvarkymo idėja ši svajonė neturėjo nieko bendra.

Tačiau pamiršti V. Solovjovo jaunystės žavėjimosi utopiniu socializmu taip pat nederėtų, nes mąstytojas visą laiką išlieka ištikimas radikalaus visuomenės pertvarkymo idėjai, kuri persmelkia visą didelį jo filosofinį palikimą. Utopinį socializmą pakeičia teokratinė utopija, pastaroji užleidžia vietą apokaliptinės eschatologijos vizijoms, bet V. Solovjovas visą gyvenimą ištikimai laikosi principo: nepriimti pasaulio tokio, koks jis yra, pakeisti jį, paversti gamtą ir visuomenę laisvo ir laimingo žmogaus gyvenimo sferomis, pašalinti tai, kas yra, dėl to, kas turi būti. Šia V. Solovjovo pasaulėžiūros „neigiančiąja“ dvasia aiškinimi ir nuolatiniai mąstytojo konfliktai su oficialiąja ideologija, carine valdžia ir pravoslavų bažnyčia. Savo publicistikoje, laiškuose V. Solovjovas ne kartą pasisako prieš reakcingą carinio režimo politiką, prieš nacionalinę priespaudą, didžiavalstybinį rusiškąjį šovinizmą, demokratių laisvių apribojimą, cenzūros savivalę ir kitas patvaldinio despotizmo apraiškas. V. Solovjovas carą yra pavadinęs budeliu, o pravoslavų bažnyčią — pasyviu egoistinės ir šovinistinės politikos įrankiu. 1881 metų kovo mėnesį V. Solovjovas pasakė kalbą, ragindamas pasigailėti narodnikų tercristų, nužudžiusių Aleksandrą II, nebausti jų mirties bausme. Po šio pasisakymo V. Solovjovui carinė valdžia nebeleido dėstyti Rusijos universitetuose. Oficialioji bažnyčia savo ruožtu uždraudė V. Solovjovui spausdinti savo teologinius veikalus, todėl jis buvo priverstas juos leisti užsienyje.

Tačiau V. Solovjovas buvo griežtai nusistatęs prieš revoliucinius visuomenės pertvarkymo metodus, bijojo klasių kovos ir su baime sekė klasinių prieštaraimų gilėjimo procesą Rusijoje. Būdamas „grynosios“ idealistinės minties atstovas, jis įsivaizdavo, kad istoriniai pertvarkymai gali būti taikūs, vadovaujantis gera žmonių valia, pasinaudojant reformomis „iš viršaus“, autonomine idėjų galia, įsisąmoninant krikščioniškas humanistines dvasines vertybes: „Aš ne tik tikiu, bet esu tvirtai įsitikinęs, kad tiesa, kurią aš suvokiau, anksčiau ar vėliau bus suvokta ir

kitų, ir tada savo vidine jėga ji pakeis šitą melo pasaulį, visiems laikams su šaknimis išraus asmeninio ir visuomeninio gyvenimo blogį ir neteisybę, liaudies masių tamsumą, išsilavinusių klasių dorovinės tuštumos baurastį, kumščio teisę tarp valstybių — tą tamsos, purvo ir kraujo prarają, kurioje iki šiol blaškosi žmonija“². Šis įsitikinimas V. Solovjovą lydi visą gyvenimą. Jo opozicija cariniam režimui, nepasitenkinimas socialiniais santykiais, kurie pagrįsti nelygybe ir klazine eksploatacija, yra abstrakčiai humaniški. Filosofas kritikuoja socialinę tikrovę iš krikščioniškojo humanizmo pozicijų, kovoja prieš dorovinį blogį, nematydamas socialinių to blogio šaknų. Taigi, nors paties V. Solovjovo nusiteikimas ir buvo humaniškas, bet Rusijos socialiniame gyvenime ir ideologinėje kovoje jo filosofija objektyviai suvaidino reakcingą vaidmenį.

Jau XIX amžiaus pirmojoje pusėje Rusijos inteligentija suskyla į dvi dideles stovyklas — zapadnikus ir slavofilus. Jų skiriamoji riba — nevienoda pažiūra į kapitalistinės Europos visuomeninį gyvenimą bei kultūrą. Zapadnikų įsitikinimu, Rusijos istorija neatskiriama nuo Europos istorijos ir, siekiant greičiau įveikti Rusijos ekonominį, socialinį bei kultūrinį atsilikimą, reikia kuo daugiau perimti Europos civilizacijos bei kultūros laimėjimų. Zapadnikų nuomone, kapitalizmas, kuris jau įsitvirtino Europoje, neišvengiamai įsigalės ir Rusijoje. Slavofilai mėgino įrodinėti, kad Rusijos istorinio vystymosi modelis yra savitas, nepanašus į europietiškąjį. Rusija yra originalus kultūrinis bei socialinis vienetas, su savo vystymosi ir gyvenimo dėsniais, kurie neturi nieko bendra su Europos gyvenimo specifika. Todėl Rusija gali vystytis nekapitalistiniu keliu ir išvengti visų kapitalizmo blogybių — pirmiausia klasių kovos bei revoliucinių sukrėtimų. Slavofilai įrodinėjo, kad šiuolaikinė Europos visuomenė pasmerkta galutiniam suirimui, nes ji susiskirstė į tarpusavyje kariaujančias socialines grupes. Vakarų visuomenės žmogus neteko gyvenimo pilnybės, visuomenė suskilo į egoistinius atomus. Toks pat liūdnas reginys atsiveria ir stebint dabartinę Europos kultūrą. Kapitalistinės Europos prieštaravimus slavofilai perkelia į visos Europos istoriją ir ieško šių prieštaravimų priežasčių Europos dvasios gelmėse. Tačiau aišku, kad slavofilų antieuropizmo priežastis — revoliucinių perversmų, klasių kovos baimė, baimė, kad klasių kova ir revoliucija nepersimestų į Rusiją, kuri XIX amžiaus pirmojoje pusėje taip „ramiai“ ir „harmoningai“ vegetavo po Nikolajaus I despotišku padu. Šių idėjų socialinė bazė buvo atsilikusios, pusiau feodalinės Rusijos visuomeninio gyvenimo stichija, patriarchaliniai-baudžiaviniai santykiai. Palyginti su tuometine kapitalistine Europa, Rusija iš tiesų buvo „originalus“

² В. С. Соловьёв, Письма, т. 3, СПб, 1911, стр. 88.

socialinis organizmas. Jei akcentuosime reliktinius visuomeninės buities elementus, kurių dar nespėjo panaikinti kapitalistinių bendravimo formų įsigalėjimas, tai turėsime rimtą pagrindą Rusiją priešpastatyti Europai.

V. Solovjovą ir slavofilus skiria maždaug trisdešimties metų laikotarpis, bet per tą laiką kapitalistinių santykių įsigalėjimas buvo tiek pažengęs į priekį, kad slavofilų idėjų nepagrįstumas tapo akivaizdus. Rusija žengė europietiškojo kapitalizmo keliu. Tačiau jaunojo V. Solovjovo pasaulėžiūros formavimuisi slavofilizmas padarė didelę įtaką. Tiesa, V. Solovjovas jau netikėjo, kad Rusiją gali išgelbėti tie rusiški, tautiniai pradai, kuriais taip žavėjosi I. Kirejevskis ir A. Chomiakovas, ir izoliacija nuo europietišųjų įtakų. Tačiau V. Solovjovas, sekdamas slavofilais, kūrė savą ateities visuomenės modelį kaip kapitalizmo, taigi ir europietiškos visuomenės, antipodą. Iš slavofilų V. Solovjovas paveldėjo gilų tikėjimą religinio prado galia žmogaus gyvenime. Slavofiliškos kilmės yra V. Solovjovo antipatijos Vakarų racionalizmui, intelektinei Europos filosofijos dvasiai, materializmui ir įvairioms socializmo teorijoms. Kaip ir slavofilai, jis suabsoliutino kapitalizmo prieštaravimus, buržuazinės visuomenės bruožus ir taikė juos visai Europos istorijai. Kapitalistinių visuomeninių santykių kritiką V. Solovjovas perkėlė ir į kultūros sritį. Ši pozicija aiškiai suformuluota pirmuosiuose V. Solovjovo veikaluose: „Vakarų filosofijos krizė“ (1874), „Filosofiniai vientiso žinojimo pagrindai“ (1877), „Trys jėgos“ (1877) ir kt. Čia susikristalizavo ir V. Solovjovo visuotinybės (всеединство), visuomenės, kaip privatinės nuosavybės visuomenės antipodo, idealas.

Anot V. Solovjovo, žmonijos istorijos vystymąsi nulemia trys jėgos. Pirmoji jėga — mirusios vienybės diktatas, niveliuojantis visuomeninio gyvenimo įvairovę. Ši vienijanti ir niveliuojanti jėga viešpatauja Rytų pasaulyje.

Antroji jėga — pliuralistinės, skaldančios prigimtys. Ji „visur duoda laisvę įvairioms gyvenimo apraiškoms, laisvę asmenybei ir jos veiklai“³. Šios jėgos viešpatavimo rezultatas — anarchija, visuotinis egoizmas, visuomenės suskilimas į kovojančias grupes bei individus.

Trečioji jėga „sutaiko aukščiausiojo prado vienybę su laisvu atskirų formų bei elementų daugiariopumu (множественность), tokiu būdu sukurdamą bendražmogiškojo organizmo pilnybę ir suteikdamą jam ramų vidinį gyvenimą“⁴.

Vakarų civilizacija, V. Solovjovo manymu, yra skaldančios jėgos reiškimosi sritis. Čia viešpatauja individualizmo principas. Asmenybė,

³ В. С. Соловьёв, Собрание сочинений, т. 1, СПб, 1911, стр. 227.

⁴ Ten pat, p. 228.

o ne visuma, turi absoliučią vertę. Vakarų visuomenėje vyksta nuolatinė kova tarp įvairiausių jėgų, todėl „Visuomeninis Vakarų organizmas, iš pradžių pasidalijęs į atskirus priešiška nusiteikusius organizmus, pagaliau turi suskilti į paskutinius elementus, į visuomenės atomus, t. y. atskirus asmenis, ir korporacinis egoizmas turi pereiti į asmeninį egoizmą“⁵. Šiuos anarchinius pradus, kuriuos anksčiau šiek tiek varžė vienijanti krikščionybės jėga, revoliucija galutinai išlaisvino. Visuomenė suskilo į egoistinius atomus. Revoliucija paskelbė žmogaus laisvės principą, bet ši laisvė beprasmiška, nes visuomeniniame gyvenime individas neranda idealių normų, kurios sudarytų jo laisvės turinį ir būtų laisvos veiklos tikslas.

Kaip matome, jaunasis mąstytojas fetišizuoja kapitalistinį susvetimėjimą, jį aiškindamas kaip mistišką istorinę jėgą. Šios jėgos veikimo rezultatas — šiuolaikinė buržuazinė visuomenė: klasinės nelygybės, plutokratijos, zologinio egoizmo viešpatija. Čia „liaudis valdo tik de jure, de facto valdžia priklauso menkai mažumai — turtingajai buržuazijai, kapitalistams“⁶. Privatinio intereso visuomenėje vyksta nuolatinė kova tarp proletariato ir buržuazijos. V. Solovjovo įsitikinimu, proletariatas turi teisę atimti iš buržuazijos jos materialines privilegijas, nes materialinės gėrybės, sukauptos buržuazijos rankose, yra proletarų darbo rezultatas ir turi jiems priklausyti. Taigi, kapitalistinė visuomenė yra visų kova prieš visus, nelygybės, skurdo, žmogaus pavergimo karalystė. Visų nelaimių priežastis, kaip mano V. Solovjovas, yra ta, kad Vakarų žmogus nebeturi idealių gyvenimo pradų. Jis prarado tikėjimą į besąlyginę būtį, pateko egoizmo vergijon, nes pamiršo, kad yra visuotinės narys. „Vakarų civilizacija pirmiausia teigia bedieviškąjį žmogų, t. y. žmogų tariamai atskirą ir tikrovišką, ir šioje melagingoje situacijoje jis laikomas kartu ir niekingu atomu, ir vienintele dievybe — kaip dievybė sau, subjektyviai, ir kaip niekingas atomas — objektyviai, išorinio pasaulio atžvilgiu, kuriam jis priklauso kaip atskira dalelė begalinėje erdvėje ir laikinas reiškinyš begaliniame laike“⁷. Vadinas, žmoguje reikia atgaivinti besąlyginės būties arba dievo lūkestį. Tačiau ši besąlyginė būtis, arba dievas, neturi būti abejinga žmogui ir pasauliui, kaip mahometonų transcendentinis dievas — despotas, nes V. Solovjovui bedieviškasis žmogus sutampa su izoliuotu, egoistiniu žmogumi, žmogumi, teigiančiu šį savo atskirumą nuo visumos.

Žmogus turi surasti gyvenimo prasmę visuotinybėje, o visuotinybė realizuojama tik tobuloje visuomenėje. Tiksliau pasakius, visuotinybė

⁵ Ten pat, p. 232.

⁶ Ten pat, p. 275.

⁷ Ten pat, p. 236.

yra idealaus, tobulo visuomeninio ryšio atspindys — dvasinės prigimties realybė, besąlyginė būtis ir kartu dievo karalystė žemėje.

Pirmą kartą aiškiai visuotinybės sąvokos turinį V. Solovjovas apibrėžia veikale „Abstrakčių pradų kritika“ (1877—1980). Abstraktūs (отвлечённые) pradai — tai atskiri visuotinybės elementai, kurie turi prasmę tik organiškoje visumoje, visuotinėje sąveikoje. Jeigu šie elementai atplėšiami nuo visumos ir priešpastatomi vienas kitam, žmogaus visuomeninis gyvenimas ir jo dvasinis pasaulis patenka į neišsprendžiamų prieštaravimų sukurį. Abstrakčių pradų sintezė, jų reintegracija į visuotinybę yra artimiausias ateities uždavinys. Visuotinybė turi būti realizuota visose būties srityse: gyvenime, pažinime ir kūryboje. Tačiau visų būties formų pagrindas, fokusas, kuriame susieina visi būties sluoksniai, yra žmogaus visuomeninis gyvenimas. Kad visuotinybė aprėptų pažinimo, kūrybos ir materialaus pasaulio sritį, ji pirmiausia turi būti realizuota visuomeniniame gyvenime. Tačiau V. Solovjovas išskiria visuomeniniame gyvenime, jo nuomone, absoliučiai dominuojančią sritį — dorovinį universumą; taigi visuomeniniai santykiai filosofo yra suprantami kaip dorovinis žmonių bendravimas. Galutinė visuotinybės realizacija yra tobula visuomenė, o visuotinybės visuomeninis idealas yra kartu dorovinės veiklos absoliutus principas ir objektas.

Visuotinybė nėra tik mąstoma būtis ar transcendentinis dievas, religinio stebėjimo objektas. Pagal V. Solovjovą, visuotinybė turi būti perkelta iš idealų srities į gyvenimą, į žmogaus egzistenciją. Kol visuotinybė egzistuoja tik kaip mąstoma esmė, jos turinys nėra konkretus, ir jos savitumas gali būti išskiriamas tik bendriausiais bruožais. Visuotinybė pilnutinai išskleidžia savo turinį istorinėje ir gamtinėje egzistencijoje. Visuotinybės turinys nesiskiria nuo jos konkrečių apraiškų visuomeniniame gyvenime, gamtoje ir žmogaus dvasiniame pasaulyje.

Kokiomis priemonėmis realizuojama visuotinybė visuomeniniame gyvenime? V. Solovjovas atmeta politines ir ekonomines visuotinybės įgyvendinimo prielaidas, nes nei ekonominis gyvenimas, nei politinė sritis nėra tas mediumas, kuris integruoja individą į visumą, o visumą išskleidžia kaip individualios laisvės objektą. Tenka ieškoti trečios srities, kuri patenkintų keliamą reikalavimą — suteikti harmoniją visuomenei ir dvasiniam pasauliui. Tobulas visuomeniškumas gali būti įgyvendintas, pasitelkus į pagalbą religinį tikėjimą. Anot V. Solovjovo, žmogus iš prigimties nešioja savyje dieviškąjį pradą, žmogus siekia absoliutumo, nori susilieti su besąlygine būtimi. Šis žmogaus siekimas reiškiasi kaip troškimas būti viskuo, arba būti visuotinybe: „Žmogaus besąlyginės būties siekimas, tai yra siekimas būti viskuo vienybėje arba

būti visuotiniu — yra neabejotinas faktas“⁸. Žmogaus besąlyginumo lūkestis, siekimas būti viskuo, galimas realizuoti tik tokioje tikrovėje, kur išsiskleidžia visuotinybė: „Objektyviai besąlyginis yra tas, kuris ne *tik siekia* būti viskuo arba visuotiniu, bet *realiai apima* viską (visus) savo vienybėje, arba *actu* yra visuotinybė“⁹. Tačiau ši tikrovė, kurioje gyvena visuotinybė, yra visuomenė, nes žmogus, kaip atskiras izoliuotas atomas, negali būti visuotinybės nešiotas: „Kadangi savo būkle kaip baigtinė būtybė žmogus nėra visuotinybė, o tik be galo mažas vienetas, turintis visa kita šalia savęs, todėl tapti viskuo jis gali tik pozityviai santyki audamas su kitais, atsisakydamas savo *atskirumo*, priimdamas ir įsisavindamas visų kitų gyvenimo turinį — laikydamas juos ne savo laimės riba, bet jos turiniu ir objektu“¹⁰.

Visuotinybė vienu metu yra tam tikras absoliutus, religinis, mistinis pradas, tačiau realiai ji egzistuoja kaip tobulas mistinis visuomeninis ryšys. Visuotinybė nėra transcendentinė būtis, bet, Hegelio žodžiais tariant, „dievo žengimas žemėje“. Visuotinybė pirmiausia reiškia harmoningo ir visapusiško žmogaus atgaivinimą, žmogaus, kuris pilnutinai išsiskleidžia savo egzistenciją visuomenėje. Demistifikuota visuotinybė yra tokia bendruomenė, kurioje individo interesai visiškai sutampa su bendruomeniniu interesu, ir visuomenė yra laisvos individo veiklos sąlyga. Čia individas yra kitų veiklos tikslas tiek, kiek jis nešioja savyje visuotinybę kaip bendruomeninio ryšio simbolį, kaip visuomeninį idealą. Visuomenė — harmoningas organizmas, o individas — neatskiriamas šio organizmo narys. Visuotinybė nėra abstrakti, sustingusi, homogeniška stichija, ji įvairialypio turinio sintezė. Kiekvienas žmogus, dalyvaujantis visuotinybėje, yra skirtingas, savotiškai atspindi visuotinybę, kaip tik todėl jis yra nepakeičiamas visumos narys. Suprantama, kad visuotinybės visuomenėje negali būti prieštaraujančių ir kovojančių klasių, konkurencinės kovos, revoliucijų, žodžiu, šioje visuomenėje panaikintos visos kapitalistinės visuomenės blogybės, tad šis idealas polemiskai priešpastatomas privatinio intereso visuomenei. Visuotinybės visuomenė yra kapitalizmo antipodas.

Visuotinybė pirmiausia yra tam tikras mistinis visuomeninis ryšys, nes, V. Solovjovo įsitikinimu, žmonės sujungia į kolektyvą dvasiniai saitai. Visuotinybė yra mistifikuota žmogaus gimininės esmės, jo visuomeninių ryšių pilnumo išraiška. Pats žmogus, kaip visuomeninė būtybė, V. Solovjovo aiškinamas mistiškai — jis yra individuali visuotinybės reikšimosi forma.

⁸ В. С. Соловьев, Собрание сочинений, т. 12, СПб, 1911, стр. 160.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Ten pat.

V. Solovjovui visuotinybė nėra tik tam tikra idealaus visuomenišku-
mo forma, bet kartu visos būties absoliutus pradas bei esmė. Kadangi
visuotinybės šaknys giliai įsiskverbusios į socialinį universumą, V. So-
lovjovo visuotinybės sąvoka negali būti beatodairiškai tapatinama su
teologinio transcendentinio dievo sąvoka. Visuotinybės, arba dievo
(V. Solovjovui visuotinybė ir dievas — sinonimai), negalima atplėsti
nuo gamtos ir visuomenės ir perkelti į anapusinę sferą. Transcendenti-
nis, arba V. Solovjovo žodžiais tariant, atitrauktinio klerikalizmo dievas,
apriboja žmogaus laisvę, stabdo jo protinę veiklą, neigia natūralias
žmogaus prigimties apraiškas. Visuomeniniame gyvenime transcenden-
tinio dievo simbolis yra bažnyčia, kaip institucija, esanti šalia visuome-
nės. Visuotinybės arba imanentinio dievo sociume bažnyčia sutampa su
visuomene, nes visa visuomenė virsta bažnyčia. Pastaroji yra kitas vi-
suotinybės pavadinimas, konkreti jos forma.

Palyginkime V. Solovjovo visuotinybės sąvoką su Hegelio totalumo
(Totalität), absoliutinės dvasios idėja. Hegelio totalumo idėjos socialinė
kilmė, mano manymu, yra tokia pat, kaip ir V. Solovjovo visuotinybės
sąvokos, — idealios visuomenės, kurioje viešpatauja visuotinumai
(всеединство), ieškojimas, priešpastatant šį visuomeninį idealą prieštarau-
vimų plėšomai buržuazinei visuomenei. Ir Hegelio totalumas, ir V. So-
lovjovo visuotinybė yra idealus paveikslas tokios visuomenės, kurioje
individas harmoningai jungiasi su visuma.

Ir Hegelis (ypač tai liečia jo jaunystės darbus), ir V. Solovjovas ma-
no, jog visuomeniniai ryšiai turi idealų charakterį, todėl individas in-
tegruojamas į tam tikrą dvasinę visuotinybės (Hegelio *Allheit*) stichiją.
Ši ideali stichija gali būti mistifikuota ir suvokta kaip tam tikra sava-
rankiška dvasinė tikrovė. Dvasinė tikrovė koncentruojama tam tikroje
sąvokoje, kurios turinys apima visuomeninio gyvenimo arba viso pa-
saulio vienovę, simbolizuoja visuotinį pasaulio reiškinių sąryšį arba vi-
suomeninių ryšių visumą. Sąvoka gali turėti absoliučios dvasios, abso-
liutinės idėjos, totalumo, visuotinybės, pagaliau dievo pavadinimą. To-
liau ji lengvai atitraukiama nuo ją pagimdžiusios dirvos ir gali „persėkti“
į transcendentinį pasaulį.

Jokiu būdu negalima visiškai sutapatinti Hegelio totalumo ir V. So-
lovjovo visuotinybės kategorijų. Nors Hegelis neišvengia idealistinės
mistifikacijos, ir jo absoliutinė idėja ar totalumas kartais pasirodo kaip
savarankiška dvasinė būtis, bet apskritai Hegelis visada išlieka racio-
nalizmo ir imanentizmo rėmuose. Hegelio absoliutinė būtis (Totalität)
visada mąstoma ir pilnutinai išskleidžiama sąvokinėje sistemoje. Tota-
lumas yra iš esmės racionali, t. y. pažini, pasaulio konstrukcija, kurią
mąstymo procese reprezentuoja sąvokinė konstrukcija.

V. Solovjovo visuotinybė yra ne tiek mąstymo, kiek mistinio suvokimo, religinio tikėjimo objektas. Hegelio totalumas yra daugiau pažintinis principas. V. Solovjovo visuotinybė — gyvenimo principas. Hegelio totalumas (absoliutinė idėja) yra žemiškas. V. Solovjovo visuotinybė tik „vienu galu“ pririšta prie žemės, kiek ji yra idealaus visuomeniškumo, idealios žemiškos tvarkos modelis. Tačiau V. Solovjovas įlieja į savo visuotinybės turinį pravoslaviškos teologijos, viduramžių mistikos elementų. Visuotinybė „kitu galu“ pasuka transcendencijos link ir šis imanentinio bei transcendentinio turinio painiojimas sukelia neišsprendžiamus prieštaravimus, kurie griauja visą V. Solovjovo religinės filosofinės sistemos rūmą.